

Dobos Balázs

∴ MTA, Társadalomtudományi Kutatóközpont,
∴ Kisebbségkutató Intézet
∴ balazs.dobos@gmail.com

NEMZETISÉGI NYELVHASZNÁLAT MAGYARORSZÁGON: JOGOK ÉS TAPASZTALATOK

Minority Language Use in Hungary: Rights and Experiences

A 2012-ben hatályba lépett új alkotmány, az Alaptörvény és az ennek megfelelően megalkotott új, 2011. évi nemzetiségi törvény, bár nagyban támaszkodnak a jogalkotási előzményekre, jelentős változásokat is hoznak a magyarországi nemzetiségek jogi helyzetét illetően. A rendelkezéseik gyakorlati működése, tényleges hatása ugyanakkor még aligha vizsgálható teljeskörűen, jelen tanulmány mindazonáltal arra tesz kísérletet, hogy a nemzetiségek nyelvi kötődésein túlmenően főbb vonalakban bemutassa és elemezze a nyelvhasználati jogait, és összegezze az utóbbi bő két évtizedben azok végrehajtásával, gyakorlati érvényesülésével kapcsolatos főbb kutatási eredményeket, szakmai tapasztalatokat.

Kulcsszavak: Magyarország, nemzetiségek, nyelvhasználat, nyelvi jogok, nemzetiségi törvény

A rendszerváltás óta eltelt időszak jogszabályi rendelkezései és intézményi megoldásai, mindenekelőtt a döntően személyi alapon létrehozott kulturális autonómia, a kisebbségi önkormányzati rendszer okán Magyarország a kisebbségvédelem terén az európai élvonalba került, a kétségkívül megmutatkozó hiányosságok és anomáliák ellenére. A kisebbségi jogok kiterjedt rendszere egyebek mellett köszönhető a szomszédos országokban élő, külhoni magyar közösségeket célzó anyaországi példamutatási szándéknak, amely retorikai szinten bizonyosan kimutatható, és ennek hangsúlyozása tudományos körökben igen népszerű álláspontnak számít. Az 1990-es évek első felére kialakított, majd részleteiben utóbb továbbfejlesztett jogszabályi keretek – mindenekelőtt az 1989–1990 folyamán alapjaiban újrafogalmazott 1949-es alkotmány, illetve a kisebbségek jogairól szóló, a későbbiekben többször módosított 1993. évi LXXVII. törvény – főbb elemei napjainkban is megőrződtek. Az Alaptörvény, valamint a nemzetiségek jogairól szóló új, 2011. évi CLXXIX. törvény meg-

alkotásával – a nemzetiség fogalom használatára való áttérésen túlmenően – már számos új rendelkezés határozza meg a közösségek életét és jövőjét. Az új politikai-alkotmányos szisztéma változásai ezen a területen is, a nemzetiségek alkotmányos pozíciójával és nyelvhasználati jogaival kapcsolatban is komoly belföldi és nemzetközi kritikai reakciókat váltottak ki – ezen viták csomópontjaira jelen tanulmány keretei között is szükséges kitérni.

A NEMZETISÉGEK NYELVI JELLEMZŐI

A nyelvi jogok biztosítása, a nyilvános-közéleti nyelvhasználat jogi kereteinek és a nemzetiségi nyelvek aktív használatára ösztönző mechanizmusoknak a létrehozása alapvető fontosságúvá vált a magyarországi nemzetiségek fennmaradásában, vagy legalábbis a nyelvi asszimilációs tendenciák, az egyéni és közösségi szinten zajló nyelvváltás és -csere lassításában, esetleges megállításaiban. Ezen folyamatokra alapvető hatással van az, hogy az adott nyelv milyen társadalmi funkciókat képes betölteni, miként viszonyulnak hozzá a beszélői, illetve a szélesebb politikai-társadalmi kontextus mennyire kedvez a használatának (GAL 1996: 586). Többen fejezték ki ugyanis azon kételyeiket, hogy a rendszerváltás utáni kisebbségbarát intézkedések még az átalakuló, nyitottabbá váló nemzetközi és belföldi politikai környezetben is, vajon nem jöttek-e már túl későn, hogy érdemben tudjanak javítani a kedvezőtlen helyzeten.

A 20. század folyamán nagyjából hivatalosan elismert közösségek (horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén) a szlovénok kivételével döntően középkori és kora újkori bevándorlás, szervezett betelepítés révén kerültek meglehetősen szétszórta történeti Magyarország központi területeire. Nagyobb, összefüggő nemzetiségi tömbterületek híján, a nemzetiségi települések, szigetszerű vagy vegyes, több népcsoport által lakott falvak jelentős mértékben ki voltak téve az asszimilációs kihívásoknak, amelyet nagyban elősegített, hogy a főként mezőgazdasági népesség betelepülése idején a kibocsátó etnikai közegben még nem jött létre a modern, kodifikált irodalmi és köznyelv. A különböző földrajzi származás, a letelepedés eltérő időpontjai, illetve a szétszórta településszerkezet oda vezetett, hogy még az azonos etnikai hátterű nemzetiségi csoportok esetében is akár jócskán eltérő nyelvjárások érhetők tetten. Az archaikus nyelvjárásoktól, dialektusoktól pedig idegenek a modernizációs folyamatokkal megjelenő szavak és kifejezések, és e körülmény szintén kedvezett a modern, egységesített magyar nyelv térnyerésének az adott település és térség mellett a magyar államhoz és a magyarsághoz amúgy is szorosan kötődő népesség körében. A dialektusokhoz – a teljes nyelvi kiépítettség, a megfelelő szókincs és írásbeliség hiánya, a standardizált változattól való eltérései, korlátozott hasz-

nosíthatósága, a korlátozott nyelvhasználati szintér következtében – többnyire alacsony társadalmi presztízs társul.

Az összefüggő nemzetiségi tömbterületektől távol eső, és az azokkal amúgy sem intenzív kapcsolatokat ápoló nemzetiségi falvakban az első világháborút követően immár a korábbiakhoz képest felgyorsultak az asszimilációs folyamatok. A viszonylag zártabb, számos esetben periferikus, határ menti, de a nemzetiségi lakosság által még többségben lakott települések számát, illetőleg a csoportok létszámát jelentősen csökkentették az 1945 után bekövetkezett, akár a társadalom szélesebb rétegeit is érintő politikai, társadalmi és gazdasági változások. A háború után a németek tekintélyes részének kitelepítése, a magyar–szlovák lakosságcsere keretében a zömében öntudatosabb szlovákok eltávózása, valamint több horvát, szerb és szlovén családnak a déli és nyugati határ mellől való kitelepítése az 1940–1950-es évek fordulóján, illetve a cigányság bizonyos fokú diszkriminálása az államszocializmus évtizedeiben az érintettek jelentős részében leginkább a félelem érzését keltették, és sokan azt a következtetést vonták le, hogy a nemzetiségi identitás esetleges felvállalása csupán konfliktus forrása. A korszak népszámlálásai alkalmával ezért a kompromittálódott nemzetiség kategória helyett általában nagyobb számban vallották meg a lazább kötődést feltételező anyanyelvet.

A kisebbségi nyelvhasználat térvesztéséhez nagyban hozzájárult a hivatalos nemzetiségpolitika, amely kezdetben a kisebbségi identításokat és nyelveket nem minősítette értéknek, hanem azokat maguktól való eltűnésre, lassú elhalásra ítélte. Az 1960–1970-es évektől az ez irányú fordulat már a nemzetiségi hagyományok, nyelvek és kultúrák megőrzésére helyezte a hangsúlyt, de a felülről jövő kezdeményezések a politikai berendezkedés jellegéből adódóan aligha támaszkodhattak széles körű önszerveződésre, társadalmi aktivitásra. A kisebbségek létszámának csökkenésében a politikai folyamatok mellett jelentős szerepet játszottak az országban bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások is: az erőltetett, nehéziparra koncentráló gazdaságfejlesztés keretében megindult a falvakból a városokba történő munkaerő-áramlás, amelynek következtében felbomlottak a hagyományos, premodern falusi és kisebbségi közösségek. A továbbra is a mezőgazdaságban foglalkoztatottaknak pedig a szövetkezetesítéssel, a korábbi egyéni-családi forma helyett a kollektív munkavégzéssel kellett szembesülniük az immár egyre inkább vegyes lakosságúvá váló településeken, amelyek közül többeket a közigazgatási átszervezések közepette egyesítettek vagy egy környező nagyobb településhez csatoltak. Az iparosítási-urbanizációs folyamatok jelentős mértékben az asszimilációnak, a kisebbségi kötődések felazulásának kedveztek, de mindazonáltal hozzájárultak egyes, korábban városi bázisokkal nem, vagy csak alig rendelkező kisebbségi közösségek városokban

való megjelenéséhez és bizonyos mértékű megszerveződéséhez is. Összességében a nyilvános nyelvhasználat egyre inkább teret veszített, és ráadásul a családon, kisközösségen belüli pozíciói is folyamatosan romlottak a 20. század második felében. A nyelvmegőrzés feladata a család helyett egyre inkább a különböző típusú nemzetiségi óvodákra, iskolákra hárult, amelyek a nyelvjárássok helyett értelemszerűen már a standardizált nyelvet oktatták, de 1960 után legfeljebb csak nyelvoktató és kétnyelvű keretek között, és nem is mindegyik nemzetiségi számára.

Napjainkra szociolingvisztikai vizsgálatok sora tárta már fel a bekövetkezett vagy előrehaladott folyamatban lévő nyelvcsere jelenségét (BORBÉLY 2002, 2003, ERB–KNIPF 2001): az egykori egynyelvűség háttérbe szorulását, a magyar fokozatos térnyerését akár már a két világháború közötti periódusban, majd azt követően a sajátos nyelvváltozat rendkívüli leértékelődését. A nemzetiségi oktatásban használt, standardizált-köznyelvi, az anyaországban használt nyelv elsajátítása a magyar és az otthonról esetlegesen hozott nyelvjárás mellett komoly kognitív erőfeszítéseket igényel a nemzetiségi tanulóktól. Az ezredfordulóra ők leginkább gyenge nemzetiségi nyelvtudással vagy éppen már magyar egynyelvűként kerülnek be az oktatásba, amelyet ugyancsak gyenge nyelvtudással hagynak el. Hasonló folyamatok figyelhetők meg a német kisebbségnél, itt viszont újabb keletű fejlemény a magas presztízsű német standard térnyerése, főként a fiatalabb generációknál, míg a nyelvjárás az idősebbeknél válik az „emlékezés” nyelvvé (ERB–KNIPF 2001: 324).

Az imént említett körülmények, a nyelvi váltás folyamatai elmondhatók a legnépesebb hazai kisebbségre, a jogi szabályozás által többnyire egységesen kezelt cigányságra is, amelynek magyar ajkú csoportja (romungrók) már a középkortól kezdve jelen volt az ország mai területén, míg a cigányul és magyarul (oláh cigányok), illetve az archaikus románul és magyarul (beások) beszélők felmenői némileg később, a 18–20. században kerültek Magyarországra (KEMÉNY 1999: 3–7). Nyelveiket a közéleti-nyilvános szférában sokáig nem is igen használhatták, és azoknak intézményes keretek közötti tanulására, elsajátítására csak az utóbbi időszakban nyílt lehetőség.

A rendszerváltás óta lezajlott három népszámlálás (1990, 2001, 2011) adatai arról tanúskodnak, hogy a cigányságot kivéve az elismert közösségek társadalmi-gazdasági integrációja befejeződött, miközben a korábbiakkal éppen ellentétesen általában már jóval többen vallják magukat nemzetiségi kötődésűnek, mint ahányan anyanyelvüként tüntetik fel az adott kisebbség nyelvét. Ez utóbbi réteg van a legkisebb számban jelen a kisebbségeken belül, számában megelőzi őt a magyar anyanyelvű, de a kisebbségi nyelvet családi, baráti körben még használók aránya.

Kisebbség	Anyanyelv		Nemzetiség		Kulturális értékekhez való kötődés	Családi, baráti körben való nyelvhasználat	Családi, baráti körben való nyelvhasználat
	2001	2011	2001	2011			
Bolgár	1.299	2.899	1.358	3.556	1.693	1.118	2.756
Roma	48.685	54.339	190.046	308.957	129.259	53.323	61.143
Görög	1.921	1.872	2.509	3.916	6.140	1.974	2.346
Horvát	14.345	13.716	15.620	23.561	19.715	14.788	16.053
Lengyel	2.580	3.049	2.962	5.730	3.983	2.659	3.815
Német	33.792	38.248	62.233	131.951	88.416	53.040	95.661
Örmény	294	444	620	3.293	836	300	496
Román	8.482	13.886	7.995	26.345	9.162	8.215	17.983
Ruszin	1.113	999	1.098	3.323	1.292	1.068	1.131
Szerb	3.388	3.708	3.816	7.210	5.279	4.186	5.713
Szlovák	11.817	9.888	17.693	29.647	26.631	18.057	16.266
Szlovén	3.187	1.723	3.040	2.385	3.442	3.119	1.745
Ukrán	4.885	3.384	5.070	5.633	4.779	4.519	3.245
Összesen	135.788	148.155	314.060	555.507	300.627	166.366	228.353

1. táblázat: a 2001. és a 2011. évi népszámlálások nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó adatai.

Forrás: Népszámlálás 2001 (2002: 10). 2011. évi népszámlálás (2013)

A folyamatok tehát a nemzeti, etnikai hovatartozást, a kultúrát, szakásokat felvállaló, megőrző, de már többségében magyar nyelvű közösségek léte felé látszanak mutatni, amely alól a német nyelv a valószínűsíthető kivétel, világnyelvi presztízsének, széles körű és az egyéni érvényesülést megkönnyítő használatának köszönhetően. A nemrég napvilágot látott 2011. évi népszámlálás még alaposabb elemzésre szoruló adatai megerősítik, hogy továbbra is felértékelődően van a nemzetiségi identitás, amely jelenséget a legtöbb nemzetiségnél a nyelvi mutatók emelkedése is kíséri. A fő kérdés azonban abban a magyarországi és a tágabb regionális viszonylatban, amelyben a 20. századra a nemzet nyelvi-kulturális meghatározása vált uralkodóvá a közgondolkodásban, hogy mennyiben tekinthető elmagyarosodásnak az anyanyelv és a beszélt nyelv térvesztése, a korábbi nyelvi szocializációs és nyelvhasználati szinterek fokozatos kiürülése, ezek felváltása újabbakkal (nemzetiségi nevelés és oktatás, nemzetiségi önkormányzatok, kutatás stb.), miközben a nemzetiségi és kulturális identitás formái előtérbe kerülnek. Mindezen folyamatok okainak és összefüggéseinek részletes feltárása azonban további kutatásokat igényel: egy néhány éve publikált kutatás eredményei szerint ugyanakkor a megkérdezett szlovák, német, horvát és bolgár adatközlők a nyelvnek különösen fontos jelentőséget tulajdonítottak a nemzet és nemzetiség léte szempontjából (HOMIŠINOVÁ 2008: 151–152).

A nem magyar állampolgároknak a nemzetiségi közéletben való jövőbeni, intézményes bekapcsolódásának lehetőségével, a nyelvhasználat terén is korábban nem tapasztalt, újszerű folyamatokat generálhat az elmúlt évtizedek során, arányaiban főként a kisebb létszámú közösségekben jelentős külföldi bevándorlás, magyarországi ingatlanvásárlás és letelepedés. Ennek során olyan, a magyar nyelvet alig, csak minimális szinten ismerő személyek érkeztek az országba, akiknek szerepe lehet az anyaországi köznyelv ismertebbé válásában, amellet, hogy általában kedvező demográfiai adottságokkal rendelkező, képzett, gazdaságilag aktív, és a Magyarországon született kisebbségi kötődésűeknél erősebb identitással bíró személyekről van szó (TÓTH–VÉKÁS 2004).

A KISEBBSÉGI NYELVI JOGOK KORÁBBI SZABÁLYOZÁSA

Az 1989–1990-ben átfogóan módosított alkotmány nemzetfelfogása jóval közelebb állt a politikai nemzet koncepciójához, mindenekelőtt az etnokulturális értelemben semleges nép fogalmának szerepeltetésével. A nemzeti és etnikai kisebbségeket államalkotó tényezőknak, a politikai nemzet részeinek nyilvánította, biztosította számukra többek között az anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, valamint a saját nyelven való névhasználat jogát.¹ Tartózkodott viszont a magyar etnikai többségre való utalástól, illetve az etnokulturális értelemben vett nemzet is csak kiegészítőként, legfőképp a határon túli magyarokra vonatkozó, ún. felelősségi klauzulában jelent meg (MAJTÉNYI 2007). Ebbe a keretbe illeszkedett, hogy Csehországhoz hasonlóan, a magyar alkotmány sem rendelkezett egy nyelv hivatalos státusáról, tehát az országnak ebből a szempontból nem volt hivatalos nyelve (DEETS 2005: 493). Mindazonáltal az ország közéletében ténylegesen domináns a magyar nyelv pozíciója, azaz a gyakorlatban a magyar mint állami nyelv funkcionált, amelynek használatát alsóbb szinteken már egyes ágazati törvények, rendeletek szabályozták (SZARKA 2003: 31).

A kisebbségi nyelvhasználat jogi szabályozását a vizsgált időszakban több körülmény alapvetően befolyásolta. A kisebbségi választói névjegyzékek 2005 utáni bevezetése előtt ugyanis a kisebbségek képviselői – a kedvezőtlen történelmi tapasztalatokra és a meggyengült kisebbségi identitásokra hivatkozva – sokáig elutasították a kisebbségekhez tartozók bármiféle nyilvántartásba vételét, amelyhez sajátosan társult a jogalkotó azon szándéka, hogy példaértékű szabályozást alkosson. A széles jogszabályi keretek azt a célt is kívánták szolgálni, hogy a múltbeli kisebbségpolitikai periódusok után ösztönzők legyenek, rávilágítsanak a kisebbségi identitások megőrzésének fontosságára, azok érték voltára, és ne hassanak riasztóan (MOLNÁR 2006: 113). Ennek megfelelően, az

¹ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya 68. §.

alkotmányos előírásokat kibontó, 1993-as kisebbségi törvény külön fejezetben foglalkozva a nyelvhasználat kérdésével, az egyéni és közösségi jogai között egyaránt feltüntette az anyanyelv ápolását és fejlesztését. Kijelentette, hogy „a Magyar Köztársaságban anyanyelvét bárki mindenkor és mindenhol szabadon használhatja. A kisebbségek nyelvhasználatának feltételeit – külön törvényben meghatározott esetekben – az állam biztosítani köteles”.² A törvényből a továbbiakban viszont következetesen hiányzott az a – leginkább a népszámlálási adatokhoz igazodó – területi és létszámbeli megközelítés, amely a kisebbségi nyelvhasználati jogokkal kapcsolatban, a nemzetközi dokumentumokban és más országok gyakorlatában jelen van, és számos konfliktus forrásává is vált a térségben. A nyelvhasználati rendelkezések ugyanakkor így a megvalósításukkor gyakorta esetlegessé, következtelenné váltak, amelyet tetéz, hogy számos jog tényleges működésével kapcsolatban nem állnak rendelkezések, kimutatások vagy kutatások. Az ez irányú vizsgálatok viszont összességében arra engednek következtetni, hogy az érintettek több okból – az elégtelen nyelvtudás, a cigányság többségének magyar nyelvűsége, tájékozatlanság, konfliktuskerülés következtében, vagy éppen a költségtakarékosság szempontját szem előtt tartva – többnyire tartózkodnak a nyelvhasználati jogaik érvényesítésétől. A felmérésekben ez gyakorta úgy jelenik meg, hogy „nincs rá igény” – főként a hivatalos eljárások nemzetiségi nyelven való lefolytatásával, kérvények beadásával, illetve a nyelvet beszélő ügyintézők alkalmazásával kapcsolatban (Jelentés 2002. NEKH 2004). A nyilvános nyelvhasználat jogi szabályozásával kapcsolatban túlzásnak bizonyultak azok a korabeli várakozások is, amelyek szerint „a kisebbségi törvény elfogadása várhatóan a kisebbségi nyelvhasználattal kapcsolatos jogszabályalkotás valószínűsítését fogja elindítani” (RADÓ 1994: 97). Összességében inkább azzal a megállapítással lehet egyetérteni, hogy 1993 utáni jogi normák kidolgozása, illetve a már hatályos jogszabályok későbbi módosításai esetében sem bizonyult különösebben irányadónak a kisebbségi törvény nyelvhasználati fejezete (PAIZS 1998: 640), illetve a kisebbségeket érintő kétoldali egyezmények nyelvhasználati előírásai is csak többnyire visszautaltak a nemzeti szabályozásra (KÁNTÁS–TÓTH 2005).

A széles körű nyelvhasználati lehetőségek biztosításának egyik példája volt, hogy a helyi települési önkormányzat a kisebbségi önkormányzat kezdeményezésére – a kisebbségi népesség létszámától, helyi arányától függetlenül – köteles volt biztosítani a rendeleteinek, hirdetményeinek kisebbségi nyelven való közzétételét, a nyomtatványok kisebbségi nyelven való kinyomtatását, illetve a kétnyelvű feliratok elhelyezését. Az utóbbiak, a helységnevek, utcák, terek és egyéb topográfiai elnevezések alkalmazásának, és ezen belül is különösen a

² 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól 51. § (1).

két- vagy többnyelvű helységnevtáblák kihelyezésének terén a gyakorlat meglehetősen eklektikusnak bizonyult. Szintén bizonytalanságra adott okot az a törvényi passzus, amely szerint „azon a településen, ahol kisebbséghez tartozó lakosság él, a helyi köztisztviselői és közalkalmazotti állások betöltése során – az általános szakmai követelmények megtartása mellett – biztosítani kell az adott kisebbség anyanyelvét is ismerő személy alkalmazását”.³ A kisebbségi törvény hatálybalépése után végül nem született külön, kisebbségi nyelvhasználati törvény, és a köztisztviselői törvény harmonizálása sem történt meg – hogy csak két példát említsünk.⁴ A kisebbségi nyelvet ismerő személy helyi alkalmazását csupán a közjegyzőkről és a bírósági végrehajtásról szóló törvények⁵ fogalmazták meg, amely tisztségeket a kisebbségi törvény 2005-ös módosítása utóbb be is iktatott a fenti paragrafusba.

A kisebbségi törvényben megfogalmazott nyelvhasználati törvény szerepét is betöltheti a Magyarország által az elsők között, 1992-ben aláírt, és 1995-ben megerősített, Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, amely nemzetközi jogilag 1998. március 1-jén lépett hatályba Magyarország vonatkozásában. Az ezt megerősítő országgyűlési határozat értelmében az ország a kisebbségi törvényben elismert tizennégyből hat kisebbségi nyelv (horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén) vonatkozásában vállalt feladatokat: azok esetében, akik koncentráltabban, illetve szórványban, de az elmúlt évtizedek során kiépített nevelési-oktatási, kulturális intézményrendszerrel rendelkeznek, lehetővé téve intézményes keretek között a nyelvmegőrzést.⁶ A kisebbségi nyelvek e körét 2008 nyarától kiterjesztették a romani és beás nyelvekre is.⁷

³ Uo. 54. §.

⁴ A köztisztviselők képzési előírásairól szóló 9/1995. (II. 3.) Korm. rendelet és későbbi módosításai sem írták elő, hogy a nemzetiségi településeken a köztisztviselői állások betöltésénél előnyt élvezne az adott nyelvet ismerő személy. A nemzeti-etnikai kisebbségi referens munkakör betöltésénél pedig nem fogalmaztak meg nyelvismereti kötelezettséget. A köztisztviselők ugyanakkor az idegen nyelvből sikeresen letett nyelvvizsgák után nyelvpótlékre voltak jogosultak, amelyet azonban felmérések szerint a kisebb települések sok esetben nem tudtak kigazdálkodni.

⁵ 1991. évi XLI. törvény a közjegyzőkről 19. §. 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról 234. §.

⁶ 35/1995. (IV. 7.) OGY határozat a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának megerősítéséről és a Magyar Köztársaság 2. cikk 2. pontja szerinti kötelezettségvállalásairól. 1999. évi XL. törvény a Strasbourgban, 1992. november 5-én létrehozott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának kihirdetéséről.

⁷ 2008. évi XLIII. törvény a Magyar Köztársaságnak a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája 2. cikk 2. bekezdése szerinti kötelezettségvállalásai cigány (romani és beás) nyelvekre történő kiterjesztéséről.

Mind a kisebbségi törvény, mind az eljárásjogi törvények – nemzetközi előírásoknak megfelelően – már korábban utaltak az anyanyelv használatára a hivatalos eljárásokban, a Charta ezzel kapcsolatos vállalásai viszont szükségessé tették a magyar szabályozás harmonizálását, amelynek eredményeként rögzítésre került, hogy az eljárások nyelve a magyar, de annak nem tudása miatt hátrány senkit sem érhet, illetve nemzetközi egyezményben meghatározott körben mindenki jogosult anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvét használni.⁸ A közigazgatási eljárásról szóló 2004-es törvény a nemzetiségi önkormányzatok nyelvhasználati jogai mellett lehetőséget biztosít a civil szervezetek és a nemzetiséghez tartozók számára is az anyanyelven való kommunikációra a közigazgatási eljárásban. Hangsúlyozza ugyanakkor, hogy nem csak magyar eljárási nyelv esetében a magyar nyelvet használókat is megilletik a kisebbséghez tartozók jogai. A nemzetiségi nyelvhasználat esetében a tolmácsolás és a fordítás költségei az adott szervet terhelik. A törvény ezen rendelkezéseivel meghaladja a Nyelvi Chartában foglaltakat, hiszen nem csupán a nemzetiségek által lakott közigazgatási egységekben biztosít számukra nyelvhasználati jogokat, hanem az egész ország területén, illetve meghaladja a Chartával kapcsolatos, korábbi magyarországi vállalásokat is.⁹

Az eljárásjogi törvényekhez hasonlóan, az 1993-ban módosított, a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló törvényerejű rendelet szerint az elítélt jogosult az anyanyelvén, vagy bármely más, általa ismert más nyelven megismerni a jogait és kötelezettségeit, illetve kimondta, hogy a magyar nyelv nem tudása miatt hátrány senkit nem érhet.¹⁰

A kisebbségi törvény következő rendelkezése szerint „az Országgyűlésben a kisebbséghez tartozó képviselő az anyanyelvét is használhatja”.¹¹ Ennek nyomán az 1994-es házszabály – elsőként a magyar Országgyűlés vonatkozó dokumentumai közül – már erre a körülményre is tekintettel volt: a nem magyar anyanyelvű képviselő – előzetes bejelentést követően – felszólalhat anyanyelvén, amelyre 1990 után akadt néhány példa is. A tolmácsolási és fordítási munkálatokról az Országgyűlés hivatala gondoskodik.¹² Nemigen valósult meg

⁸ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról 6. §. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 9. §. 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól 9–11. §.

⁹ 2004. évi CXL. törvény 2. § 4. § (1). 9–11. §.

¹⁰ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról 2. §. Rendelkezéseit követte a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM-rendelet, illetve a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM-rendelet is.

¹¹ 1993. évi LXXVII. törvény 52. § (1).

¹² 46/1994. (IX. 30.) OGY határozat a Magyar Köztársaság Országgyűlésének Házszabályáról 40. §.

viszont a törvény azon rendelkezése, amely szerint az állam támogatja a törvények és közérdekű közlemények kisebbségi nyelven történő ismertetését. A kisebbségi képviselő a helyi önkormányzat képviselő-testületében is használhatta az anyanyelvét. Lehetővé tette, hogy a helyi önkormányzat képviselő-testülete a jegyzőkönyveit és határozatait a kisebbség nyelvén is megfogalmazza. Rendeleteit viszont csupán a kisebbségi önkormányzat kezdeményezésére volt köteles a kisebbség nyelvén megszövegezni. A 2005-ös módosítás értelmében már a települési és a területi kisebbségi önkormányzat „indokolt igényének” megfelelően kellett a helyi önkormányzatnak biztosítania a kisebbségi nyelvhasználatot. Az indokoltságról harminc napon a helyhatóság képviselő-testülete döntött.

A kisebbségi törvény rendelkezései közül a kisebbségek legerősebb nyelvi jogának az egyetértési jog számított, amelyet a helyi kisebbségi önkormányzat a települési önkormányzatnak a kisebbséget e minőségében érintő, egyebek mellett a kollektív nyelvhasználattal összefüggő rendeletével kapcsolatban gyakorolhatott.¹³ Az egyetértési jogával viszont a jogszabály értelmében nem élhetett a kisebbségi önkormányzat, ha az adott önkormányzati döntést nem rendeleti formában hozták meg. Az egyetértési jogot érintő kutatások eredményei szerint ugyanakkor a kisebbségi önkormányzatok elenyésző hányada élt ezzel a jogával (VÁRADI 2002: 183). Bár 2005 óta a kisebbségi képviselőjelölteknek nyilatkozniuk kell arról, hogy ismerik az adott közösség nyelvét, a vizsgálatok szerint a kisebbségi önkormányzatok többsége praktikus okokból is az üléseit magyarul tartja, jegyzőkönyveit magyarul vezeti (BINDORFFER 2011: 216–218. Jelentés 2002. VÁRADI 2002: 181).

A nyelvhasználattal kapcsolatos rendelkezések ugyanakkor más területeken is teret hódítottak, mint például a honvédségben, amelynek kisebbségpolitikai jellegzetessége, hogy mint a „tipikusan a nemzeti megosztottságok fölötti erőkoncentráló szervezetek egyike – az adott helyzetben egyfelől mint a kormányzati kisebbségi politikájának érvényesítési kötelezettsége alól felmentéssel nem rendelkező, másfelől mint a mindenféle megosztottságokra rendkívül érzékeny, maximálisan szervezeti integrációra törekvő társadalmi intézmény” (SZABÓ 2002: 26). Az 1993-as, a honvédelemről szóló törvény szerint ugyanis „a fegyveres erők tagjait általában megilletik mindazok az emberi és szabadságjogok, amelyek más állampolgárokat megilletnek. E jogok csak a katonai szolgálat sajátosságai által feltétlenül megkövetelt mértékben korlátozhatók, ha a korlátozás elkerülhetetlenül és kényszerítő okból szükséges”.¹⁴ A törvény szerint – a katonák jogállásáról szóló törvényben megfogalmazott korlátok között – a katona gyakorolhatta az alapvető jogait, köztük az anyanyelv használatát és oktatását.

¹³ 1993. évi LXXVII. törvény 29. § (1).

¹⁴ 1993. évi CX. törvény a honvédelemről 1. § (4).

A vonatkozó törvény rögzítette, hogy a fegyveres szervek szolgálati és vezényleti nyelve a magyar, ugyanakkor e korlátozást figyelembe véve, a hivatásos állomány tagja anyanyelvét szabadon használhatta.¹⁵

A kisebbségi nyelvhasználat védelme mellett, az eljárásjogi rendelkezéseken és a fegyveres erők vezényletén túlmenően történtek egyéb jogszabályi lépések is a magyar nyelv pozícióinak erősítése érdekében. A komoly vitákat kiváltó 2001-es törvény a gazdasági reklámokban, üzletfeliratokban, egyes közérdekű közleményekben tette kötelezővé a magyar nyelv kizárólagos, vagy az idegen nyelvi kifejezéssel való együttes használatát.¹⁶ A záró rendelkezése értelmében, a jogszabály követelményei ugyanakkor nem érintették a kisebbségek által használt nyelveken megjelenített gazdasági reklámokat, feliratokat azokon a településeken, ahol az adott közösségnek kisebbségi önkormányzata működik. Ezzel a norma tulajdonképpen – a kisebbségi törvényhez képest – pluszjogosítvánnyal ruházta fel az említett magyarországi településeket, teret hagyva a kisebbségi nyelvhasználatnak (SZARKA 2003: 32. DEMETER ZAYZON 2003: 223–224).

A kisebbségi nyelvhasználat egyik meghatározó területének számít az anyakönyvezésnek és a hivatalos kisebbségi névhasználatnak szabályozása – mindelelőtt a születéssel, a házasságkötéssel, a halálesettel összefüggésben, illetve a nemzetiségi neveknek a különböző hivatalos okmányokban és dokumentumokban való feltüntetésével kapcsolatban. A kérdéskör az államszocialista jogalkotás sokáig elhanyagolt területének számított, és az 1982-ben megvalósuló szabályozás is több, utóbb kiküszöbölendő hiányosságot tudhatott magáénak. Az elfogadott kisebbségi törvény szerint „a kisebbséghez tartozó személynek joga van saját és gyermeke utónevének szabad megválasztásához, családi és utónevének anyanyelve szabályai szerinti anyakönyveztetéséhez és annak – jogszabályban meghatározott keretek között – hivatalos okmányokban való feltüntetéséhez. A nem latin írásmóddal történő bejegyzés esetén kötelező a fonetikus, latin betűs írásmód egyidejű alkalmazása is”. Ezenkívül a kisebbséghez tartozó személy esetében „kérésre az anyakönyvezés és az egyéb személyi okmányok kiállítására [...] kétnyelvű is lehet”.¹⁷ A névhasználatlal kapcsolatban még évekig nem történt meg a vonatkozó jogszabályoknak az alkotmánnyal és a

¹⁵ 1996. évi XLIII. törvény a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról 22. §. 1996. évi XLIV. törvény a hadköteles katonák szolgálati viszonyáról 20. §. 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról 26. §. Az idézettek közül utóbb több jogszabályt hatályon kívül helyezett a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény.

¹⁶ 2001. évi XCVI. törvény a gazdasági reklámok és az üzletfeliratok, továbbá egyes közérdekű közlemények magyar nyelvű közzétételéről.

¹⁷ 1993. évi LXXVII. törvény 12. §.

kisebbségi törvénnyel való összeegyeztetése (PAIZS 1998: 639). Nemzetiségi utónév viselése jogilag 1983-tól volt lehetséges Magyarországon. A nemzetiségi utónevek ügyében meghatározó fejlemény volt az Alkotmánybíróság egy 2001-es határozata, amely kimondta, hogy a kisebbségek csupán a „nemzetiségüknek megfelelő” utóneveket viselhetnek, azaz a szabad névválasztás joga korántsem jelent korlátlanyságot.¹⁸ Mindezek nyomán, 2002-ben nyílt jogszabályi lehetőség a családi és utónévnek az anyanyelv szabályai szerinti anyakönyvezésére, a saját utónévnek utólag nemzetiségi utónévre történő javítására, illetve az országos nemzetiségi önkormányzatok által összeállított, nemzetiségi utónévjegyzékben nem szereplő nemzetiségi név bejegyzésére. Ez utóbbi esetben viszont nyilatkozni kellett, hogy az adott nevet mely nemzetiség használja. Paradox módon kijelentette viszont a 2002-es módosítás, hogy a kisebbséghez tartozás kérdésében nyilatkozatra senki se kötelezhető.¹⁹ Az illetékekről szóló törvény 1998-as módosítása szerint a kisebbségi anyakönyvi adatok első ízben történő kijavítása a tárgyuknál fogva illetékmentességet élvez.²⁰ Az anyakönyvezést érintő vizsgálatok szerint ugyanakkor szinte alig-alig fordul elő kétnyelvű anyakönyvi dokumentumok kiállítására (BINDORFFER 2011: 220, NEKH 2004).

A kisebbségi törvény következő pontjai szerint a kisebbségi egyéneknek joguk van a családi hagyományok tiszteletben tartására, kapcsolataik ápolására, családi ünnepeik anyanyelven való megtartására, illetve a kapcsolódó egyházi szertartások anyanyelven való lebonyolításának igénylésére.²¹ Ezzel kapcsolatban a vonatkozó jogszabályok bizonyos feltételek (anyakönyvvezető, tanúk és mindkét házасuló kellő mértékű nyelvismerete) megléte esetén lehetőséget teremtettek a házasságkötésnek (illetve bejegyzett élettársi kapcsolat létesítésének) valamely honos kisebbségi nyelven történő megkötésére is, amelyet azonban a házassági anyakönyvben is nyilvántartanak. Ha az adott település anyakönyvvezetője nem beszéli a kisebbségi nyelvet, akkor helyettesítő anyakönyvvezetőt lehet kijelölni.²²

¹⁸ 58/2001. (XII. 7.) AB-határozat.

¹⁹ 1982. évi 17. törvényerejű rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről 30/A-B. §. 2010. évi I. törvény az anyakönyvi eljárásról 46. §. A végrehajtásról szóló 6/2003. (III. 7.) BM-rendelet szerint, az utónevek esetében az érintett országos önkormányzat által összeállított utónévjegyzék, vagy a testület állásfoglalása, a családnevek esetében pedig a testület véleménye, illetve egyéb szakértői vélemény az irányadó.

²⁰ 1998. évi LX. törvény az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény módosításáról 6. §.

²¹ 1993. évi LXXVII. törvény 11. §.

²² 1982. évi 17. törvényerejű rendelet módosításáról 25. § (5). 2010. évi I. törvény 29. §. 6/2003. (III. 7.) BM-rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről.

A gyakorlati alkalmazás során problémaként merült fel, hogy a kisebbségi törvény fentiekben idézett 12. §-a nem sorolta fel a lehetséges hivatalos okmányok körét, köztük a személyi igazolványt, amellyel így megnevezítette ennek a kisebbségi jognak az érvényesítését. A kisebbségi névnek a személyi igazolványban való feltüntetésére 1999-ig így ténylegesen nemigen nyílt lehetőség Magyarországon: a rövid ideig hatályban lévő, 143/1999. (IX. 15.) Korm. rendelet szerint a személyi igazolvány különleges bejegyzések rovatába kellett bejegyezni a Magyarországon honos nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozó személy kisebbségi nyelvű nevét – az illető személy kérelmére és a kétnyelvű anyakönyvi okirat alapján. A hatályos, szintén 1999-es szabályozás szerint a honos kisebbséghez tartozó polgár családi és utónevét az anyakönyvi okiratban feltüntetett két nyelven kell bejegyezni – elhagyva tehát az illető személy külön kérelmének feltételét.²³

Végül, a kisebbségi nyelv- és névhasználattal szorosan összefüggő kérdéskör az egyes nemzeti és etnikai kisebbségek hivatalos megnevezésének kérdése, amelynek eldöntése a kisebbségek egy fontos jogosítványát képezheti. Az irányadó e téren a kisebbségi törvénynek a honos népcsoportokról és az általuk használt nyelvekről szóló taxációja bizonyult, de utóbb számos kérdés merült fel ezzel kapcsolatban, köztük a cigány-roma elnevezések párhuzamos jelenléte, amelyre a magyarországi kisebbségi jog több példát is kínált, míg az új nemzetiségi törvény át nem tért a roma kifejezés használatára. Igen problémás lehet a kisebbségi törvényben meg nem említett, de a nemzetiségek, főként a horvátok körében élő egyéb megnevezések esetleges hivatalos-jogi használata is (pl.: bunyevác, sokác, bosnyák, rác, dalmát, sváb stb.), amelyre például a kisebbségi önkormányzatok elnevezésekor voltak már törekvések.

A JOGSZABÁLYI KERETEK VÁLTOZÁSA 2010 UTÁN

A 2012. január elsején hatályba lépett Alaptörvény nemzetfelfogásában a korábbihoz képest határozott elmozdulás történt az etnikai-kulturális nemzetfogalom irányába. Az Alaptörvényt bevezető Nemzeti Hitvallás „a magyar nemzet tagjai” részéről fogalmazódik meg, míg „a velünk élő nemzetiségeket” a politikai közösség részének és államalkotónak ismeri el. Mások mellett a Velencei Bizottság megállapítása szerint is ebből a szövegezésből az következik, hogy az alkotmányozó magyar nemzet tagjai megosztják az államhatalmat a nemzetiségekkel, akik viszont az alkotmányozásnak nem alanyai (PAP 2011: 196)²⁴,

²³ 168/1999. (XI. 24.) Korm. rendelet a személyazonosító igazolvány kiadásáról és nyilvántartásáról 30. §.

²⁴ *Opinion on the new Constitution of Hungary*. Adopted by the Venice Commission at its 87th Plenary Session (Venice, 17-18 June 2011). <http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD%282011%29016-e.pdf>

holott az Alkotmány-előkészítő eseti parlamenti bizottság felkérésére, a honos népcsoportok képviselői közül a bolgár, a horvát, a német és a ruszin országos kisebbségi önkormányzatok megfogalmazták az alkotmányozással kapcsolatos javaslataikat. Mindeközben a külhoni magyarokkal kapcsolatos anyaországi felelősség, a velük létesített közjogi kapcsolat révén is hangsúlyosabb szerepet kap. A különböző nemzetfogalmak egymással való ötvözését, a kérdéskör rendkívüli összetettségét jelzi, hogy a legtöbb térségbeli ország alkotmányához hasonlóan, az etnikai-kulturális nemzetfelfogás térnyerése mellett a politikai kommunikáció egyrészt továbbra is fent kívánja tartani a példaértékű szabályozásra történő utalásokat. Másfelől a nemzeti és etnikai kisebbségről az egységes nemzetiség fogalomra való áttérést is részben a többség-kisebbség viszonyrendszerének meghaladásának szándékával, annak hangsúlyozásával indokolta, hogy a megőrzendő nemzetiségi csoportok miként járulnak hozzá a kulturális sajátosságaikkal a magyarországi és az összmagyar kultúrához amellet, hogy a fogalom jobban megfeleljen a jogtörténeti hagyományoknak, és illeszkedjen a maguknak az érintetteknek és a kisebbségi ombudsmannak a javaslataiba is. Kérdés azonban, hogy az etnikai nemzetfogalom előtérbe kerülése mennyiben segíti a nemzetiségi identitások magyar elemeinek erősödését (KÁLLAI 2012: 59), illetve hogy az etnicizáló közbeszéd, a kulturális autonómia továbbfejlesztése, az országot érintő migrációs folyamatok, vagy a külföldi tanulási és munkavállalási lehetőségek nem éppen a nemzetiségi identitáselemek preferálása felé fognak-e hatni.

Komoly viták kísérték ugyanis azt a rendelkezést, hogy a korábbiakkal ellentétben, az Alaptörvény Magyarország hivatalos és védendő nyelvét nyilvánítja a magyart, míg a kisebbségi nyelvek védelme ilyen formában nem jelenik meg, csupán a nemzetiségi nyelvek óvásában és a nemzetiségek nyelvhasználati jogának deklarálásában.²⁵ Elhagyja azt a deklarációt is, amely szerint a közösségek részesei a nép hatalmának. Szintén nem tartalmazza a nemzetiségek védelmének általános deklarálását, valamint a közéletben való kollektív részvétel biztosítását. Ugyancsak vitatott kérdésnek bizonyult a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa független intézményének megszüntetése (KÁLLAI 2011: 100–102).

Az Alaptörvény mindazonáltal a korábbi alkotmány számos rendelkezését átveszi a nemzetiségi jogokra vonatkozóan, így továbbra is alkotmányos joguk a névhasználat, a saját kultúra ápolása, az anyanyelvű oktatás, valamint a helyi és országos önkormányzatok létrehozása. Az utóbbiak választásán megmutatkozó visszaélések meggátlására új elemként jelenik meg a magyar állampolgárok számára biztosított, a nemzetiségi identitás vállalásához és megőrzéséhez való

²⁵ Magyarország Alaptörvénye H) cikk. XXIX. cikk (1).

jog.²⁶ Nagy politikai és intézményes hiányosságot igyekszik a jogalkotó azzal is pótolni, hogy a korábbi alkotmányos általános és homályos képviseleti jogához képest rendelkezik a nemzetiségeknek az Országgyűlés munkájában való részvételéről, tartózkodva a parlamenti képviselőhöz való jog kimondásától.²⁷

A 2011. évi nemzetiségi törvény a nyelvi jogi rendelkezéseket illetően, az egyéni és kollektív jogok vonatkozásában jórészt átveszi a korábbi szabályozást, de számos ponton módosít is azokon, amikor például az utóbbiak sorában is megfogalmazza a közösségi névhasználatot és a földrajzi névhasználatot. Bár a nemzetiség definíciójánál kimondja, hogy a népcsoportokat a lakosság többi részétől egyebek mellett a saját nyelve is megkülönbözteti, és az általuk használt nyelveket közösség-összetartó tényezőnek nyilvánítja, de a nyelvek felsorolásánál a romák mellett az örmények esetében is elismeri a magyart.²⁸ Legfontosabb változása, hogy a 2014. évi nemzetiségi önkormányzati választások kitűzésének napjától kezdve több korábbi, a települési önkormányzattal kapcsolatban fennálló nemzetiségi nyelvi jog gyakorlását is a népszámlálási arányokhoz köti: húszszázalékos létszamarány esetén, és az érintett települési nemzetiségi önkormányzat kérésére a települési önkormányzat képviselő-testülete köteles a jegyzőkönyveit és határozatait a nemzetiség nyelvén is vezetni, illetve biztosítani a korábban is szabályozott állások esetében a nemzetiségi nyelvet ismerő személy alkalmazását. Tíz százalék esetén, és hasonlóan, a nemzetiségi önkormányzat kezdeményezésére kötelező az önkormányzati rendeletek és hirdetmények, a közigazgatási eljárásban használt nyomtatványok, valamint a közhivatalok, helység- és utcanevek nemzetiségi nyelvű közzététele. Kiterjedtebben, külön fejezetben szabályozza a törvény a nemzetiségek médiajogait: ezek közül, tízszázalékos helyi létszamarány esetén, és nemzetiségi kezdeményezésre a települési önkormányzat által fenntartott vagy finanszírozott médiaszolgáltató köteles rendszeres nemzetiségi közszolgálati műsort adni. A szabályozás viszont továbbra is annyira rugalmas, hogy tekintettel van a küszöböt el nem érő, főként városi nemzetiségi közösségekre, illetve a rendszeres népszámlálások alkalmával a nemzetiségi arányok változására azzal, hogy lehetőséget teremt arra, hogy a helyi képviselő-testület – ismét nemzetiségi kezdeményezésre – biztosítsa a fenti nyelvhasználati jogokat.²⁹ Egy korábbi alkotmánybíróági határozat és a jogszabályi változások hatására a nemzetiségi önkormányzatok egyetértési joga a kollektív nyelvhasználat vonatkozásában is immár csak a települési önkormányzat határozataira terjed ki, önkormányzati rendelet esetében viszont az

²⁶ Alaptörvény XXIX. cikk.

²⁷ Alaptörvény 2. cikk (2).

²⁸ 2011. évi CLXXIX. törvény 22. § (1).

²⁹ Uo. 5–6. §.

illetékes, a törvényességi ellenőrzést végző kormányhivatalnál kezdeményezhetik annak felülvizsgálatát.³⁰

A jövőre nézve, a magyarországi szabályozás egyik fő kérdése azonban, hogy a jelzett etnodemográfiai folyamatok, mindenekelőtt a 2011. évi népszámlálás által kimutatott növekvő nemzetiségi identifikáció mennyiben fog párosulni a politikai részvétel, a nemzetiségi közéletben való nagyobb aktivitás szándékával, illetve növeli-e a nyelvhasználati jogokkal kapcsolatos igényeket, azok szélesebb körű gyakorlati érvényesítését.

IRODALOM

2011. évi népszámlálás. 3. Országos adatok (2013). Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orsz_2011.pdf
- BINDORFFER Györgyi 2011. *Kisebbség, politika, kisebbségpolitika. Nemzeti és etnikai közösségek kisebbségi önkormányzati autonómiája Magyarországon*. Budapest, Gondolat Kiadó–MTA Szociológiai Kutatóintézet
- BORBÉLY Anna 2002. A nyelvcsere, illetőleg a nyelvmegőrzés és a települések összefüggése a magyarországi románoknál = *Kisebbségkutatás*, 2. 334–343.
- BORBÉLY Anna 2003. A kisebbségi nyelv megőrzésének lehetőségei a magyarországi románoknál = Osvát Anna, Szarka László (szerk.): *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat*. Budapest, Gondolat Kiadói Kör–MTA Kisebbségkutató Intézet, 95–113.
- DEETS, Stephen 2005. Constitutionalism and Identity in Eastern Europe: Uncovering Philosophical Fragments = *Nationalities Papers*, 4. 489–516.
- DEMETER ZAYZON Mária 2003. A magyarországi kisebbségek nyelvi jogai = Nádor Orsolya, Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 220–229.
- ERB Mária–KNIPF Erzsébet 2001. A magyarországi német kisebbség nyelve és nyelvhasználat az ezredfordulón = Sisák Gábor (szerk.): *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén*. Budapest, Osiris–MTA Kisebbségkutató Műhely, 311–328.
- GAL, Susan 1996. Language shift = Goebel, Hans, Nelde, Peter H., Stary, Zdenek, Wölck, Wolfgang (eds): *Kontaktlinguistik. Contact Linguistics. Linguistique de contact*. Berlin, Walter de Gruyter, 586–594.
- HOMIŠINOVÁ, Mária 2008. *Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció. Etnikai folyamatok magyarországi kisebbségi családokban*. Budapest, MTA Kisebbségkutató Intézet–Gondolat
- Jelentés a kisebbségi jogok érvényesüléséről a kisebbségi önkormányzatok 2002. évi működési tapasztalatai alapján = *Beszámoló a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának tevékenységéről 2002. január 1.–december 31.* <http://www.kisebbségiombudsman.hu>

³⁰ Uo. 81–83. §.

- KÁLLAI Ernő 2011. *Megszüntetve. A kisebbségi ombudsman összegzése*. Budapest, Országgyűlési Biztos Hivatala
- KÁLLAI Péter 2012. Az alkotmányos patriotizmustól a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviselőiig = *Fundamentum*, 4. 43–64.
- KÁNTÁS Péter–TÓTH Judit 2005. Nyelvhasználati jogok a hatósági eljárásban = *Kisebbségkutatás*, 2. 229–252.
- KEMÉNY István 1999: A magyarországi cigányság szerkezete a nyelvi változások tükrében = *Regio*, 1. 3–15.
- MAJTÉNYI Balázs 2007. A nemzetfogalom a magyarországi közjogban és közpolitikai vitákban = Szarka László, Vizi Balázs, Majtényi Balázs, Kántor Zoltán (szerk.): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Gondolat Kiadó, 153–161.
- MOLNÁR Irén 2006. A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény gyakorlati megvalósulási problémái a 2005-ben bekövetkezett törvénymódosítás tükrében = Gerencsér Balázs Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Flachbarth Ernő Kutatóműhelyéből*. II. kötet. Budapest, 89–164.
- NEKH tanulmány a kétnyelvűség használatáról, 2004. <http://nemzetisegek.hu/etnonet/duoling.htm>
- Népszámlálás 2001. 4. Nemzetiségi kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai (2002)*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal
- Opinion on the new Constitution of Hungary*. Adopted by the Venice Commission at its 87th Plenary Session (Venice, 17–18 June 2011). <http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD%282011%29016-e.pdf>
- PAIZS Gábor 1998. A magyar nyelv ismeretének hiánya miatt... = *Magyar Közigazgatás*, 10. 638–640.
- PAP András László 2011. Kisebbségi jogok (védelmének változásai) az új alkotmányban = *Kisebbségkutatás*, 2. 190–206.
- RADÓ Péter 1994. Kisebbségi nyelvhasználati jogok és gyakorlat = Egyed Albert, Tokaji Nagy Erzsébet (szerk.): *Kisebbségek és önkormányzat. Az 1993. szeptember 27–29. között Szentendrén tartott konferencia előadásai és vitája*. Budapest, Minoritás Alapítvány, 91–98.
- SZABÓ János 2002. *Kisebbségek a haderőben (nők – romák – vallásgyakorlók)*. Budapest, Zrínyi
- SZARKA László 2003. Államnyelv, hivatalos nyelv – kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában = Nádor Orsolya, Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 15–36.
- TÓTH Ágnes–VÉKÁS János 2004. Határok és identitás. A 2001. évi magyarországi népszámláláskor kisebbségi nemzeti-etnikai kötődést vallott külföldön születettek jellemzői = Kovács Nóra, Osvát Anna, Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 135–189.
- VÁRADI Mónika Mária 2002. Német kisebbségi önkormányzatok és változó helyi társadalom = *Regio*, 2. 166–193.

*Употреба језика националних мањина у Мађарској
– права и искуства*

Иако се нови устав који је ступио на снагу 2012. године, као и Основни закон, односно закон о народностима, који је на основу ових усвојен 2011. године у приличној мери ослањају на претходне нормативе, они ипак доносе значајне промене у области правног статуса народности у Мађарској. Зато, упркос томе, што се начин функционисања ових одредби и њихов стваран утицај још не могу у потпуности сагледати, у овој студији се врши покушај да се, поред приказа везаности народности за свој језик, елаборирају и анализирају и њихова права у употреби језика, те да се сумирају значајнији резултати истраживања, као и стручна искуства везана за њихову примену у току протекле две деценије.

Кључне речи: Мађарска, народности, употреба језика, право на језик, закон о народностима

Minority Language Use in Hungary: Rights and Experiences

Although they both build on the previous legislation, the new Hungarian constitution, the Fundamental Law that has come into force since 2012, and in accordance with the new constitutional provisions the 2011 law on the rights of nationalities are about to bring major changes in the legal framework concerning the situation of nationalities living in Hungary. However, their implementation and effect can be hardly studied, besides the linguistic features of the nationalities, the present case study on one hand aims to introduce and analyse their language rights and on the other hand to summarize the major research findings and experiences regarding their implementation.

Keywords: Hungary, national minorities, use of language, linguistic rights, national minority law